

Stručni rad

NASTAVA KNJIŽEVNOSTI KROZ FILM

Natalija Šraml

Šolski center Novo mesto, Slovenija

Sažetak Svrha ovog rada je opisati didaktički način korištenja filma Zaljubljeni Shakespeare s aktivnim učenjem o životu Williama Shakespearea i o elizabetanskom kazalištu. Predstavljene su načini upotrebe filma u nastavi književnosti i dodana teoretska struktura nastavnog sata. Na osnovi strukture dodan je praktičan primjer korištenja filma, pitanja vezana uz sadržaj filma i pitanja koja učitelj upotrebljava za sintezu koja zahtijevaju temeljito promišljanje i samostalnu upotrebu informacija iz raznih izvora.

Ključne riječi: nastava književnosti, film, Zaljubljeni Shakespeare, elizabetansko kazalište

1. Uvod

Film je vrlo popularan među mladima. Kako mladi često i sami posežu za filmovima, postavlja se pitanje je li film primjereno prenijeti u školu. Novija istraživanja pokazuju da je film prikladan medij i zato ga učitelji sve više prepoznaju kao vrijedan alat koji se može koristiti za motivaciju učenika za učenje te za kontekstualiziranje teških područja nastavnih sadržaja. Pritom je vrlo važno pravilno odabrati film i pripremiti se za prikazivanje u učionici. Kad učitelji film prikazuju na odgovarajući način, mogu pružiti zabavan i jedinstven način postignuća ciljeva nastave. Odabranim filmom učenici će istraživati povijesno razdoblje – renesansu, biografiju dramatičara Shakespearea, dobiti uvid u povijesno-društveni kontekst i u elizabetansko kazalište, odnosno u život glumca i pisca. U obradi lektirnog djela učenici će moći pratiti paralele između osuđene ljubavi Romea i Julije i nemoguće ljubavi Willa i Viole.

2. Film u nastavi književnosti

Pri korištenju filma u nastavne svrhe učitelj mora pažljivo planirati projekciju filma i podržati ga raznim aktivnostima. Definitivno nije dovoljno samo pustiti film. Aleksandar Mijalković izlaže pet načina korištenja filma u nastavi književnosti. Prvi način je upotreba filma kao ilustracije nastavnih tema. U tu svrhu mogu se koristiti i audiozapisi na kojima glumci izražajno čitaju, ali je još bolje upotrijebiti YouTube gdje se interpretaciju može slušati uz odgovarajući videosadržaj. Drugi oblik primjene filma u učionici koristi se u glavnom dijelu sata, kao nastavno sredstvo za stilske vježbe i emotivno razumijevanje djela. Učenici na osnovi filma pišu svoja zapažanja, eseje, pjesme ili priče. Pojedine nastavne filmove učenici mogu gledati i kod kuće, učitelj ih uputi na filmove sa sadržajima iz programa nastave književnosti i jezika. Četvrti način je tumačenje filma (teorija, jezik, izražajna sredstva filma). Za razumijevanje filma učenike je prvo potrebno osposobiti za gledanje i interpretaciju tako da usvoje osnovni filmski pojmovnik. Prvi susret s filmom je subjektivan, učenici razgovaraju o tome sviđa li im se film ili ne, potom pretraže podatke o autoru, glumcima i upoznaju se s elementima filmskog izražavanja – fabularni tijek, procjenjivanje postupaka likova, prepoznavanje mjesta i vremena priče, kompozicijska osnova itd. Još se može analizirati razina slike (maska, kostimografija, scenografija, rekviziti, glazba, šumovi, odabir glumca za njihove uloge i slično). Na kraju slijedi rasprava o problemu u filmu. Film je moguće upotrijebiti i kao praktičan rad (pisanje scenarija, sinopsisa, knjige snimanja) [4]. Često se film upotrebljava za upoznavanje s romanima koji su filmski ekranizirani. U to svrhu bilo bi dobro pogledati cijelu filmsku ekranizaciju lektirnoga naslova, ali zbog opsežnosti gradiva i nedostatka vremena nastavnik nekada može pogledati samo ilustrativni isječak koji će poboljšati razumijevanje određene teme ili poslužiti kao uvod u raspravu [1]. Uspoređivanjem književnog i filmskog djela učenik će doći do spoznaje da se literarni i filmski likovi razlikuju, da riječ u filmu ne funkcionira na isti način kao riječ u književnom tekstu i da filmska fabula ne mora poštovati iste zakonitosti koje vrijede za književno djelo [3]. Autor još dodaje da se film u nastavi može koristiti za upoznavanje specifične kulture, njihovog ponašanja, razlika. To im pomože da razmotre drugi način gledanja, osjećaja i razumijevanja stvari. Film učenicima pomaže i u drugim aktivnostima kao što su istraživanja o temama vezanim uz film, kao pomoć u debatama, igranju uloga i tako dalje. Nadalje, filmovi također mogu razviti jezične vještine učenika kao što su čitanje, slušanje i govor jer tijekom gledanja filmova mogu lako zapamtiti, razumjeti i uvježbati jezični koncept te zadržati informacije na duži vremenski period [2]. Veliki broj autora predlaže da učenici

pogledaju uvodnu scenu filma, izraze svoja predviđanja o tome kako će se radnja dalje razvijati te prve dojmove o likovima i ugođaju, a zatim se prelazi na interpretaciju književnoga djela.

3. Struktura nastavnog sata s filmom

Nastavni sat s filmom različito se organizira, nastavnik ima slobodu u organizaciji nastavnoga sata, ali nužno je pratiti neki logički slijed. (po Bjedov) predlaže:

- Doživljajno-spoznajna motivacija – označuje emocionalno i racionalno pripremanje učenika na primanje novih sadržaja.
- Najava filma – Na kraju motivacijskog razgovora nastavnik najavljuje film. Treba je navesti osnovne podatke o filmu: autura, zemlju podrijetla, glumce i godinu proizvodnje, scenariste, redatelja, a uvijek je poželjno spomenuti neku zanimljivu informaciju.
- Gledanje filma – gledanje određenog filma ima svrhu i ciljeve, nužno je učenice upozoriti na što trebaju obratiti pozornost tijekom gledanja ili jim pripremiti pisni zadatak.
- Emocionalno-intelektualna stanka – Poslije gledanja bilo kojeg filma učenicima treba dati određeno vrijeme kako bi sredili svoje emocije.
- Objavljivanje doživljaja – učenici samostalno iznose svoje dojmove, ili s crtežom, sastavkom, prepričavanjem, razgovorom ili nekim drugim načinom.
- Uspoređivanje i raščlamba povezujućih sastavnica – to naprimjer mogu biti određivanje filmske vrste, teme, mjesta i vremena radnje, usporedba filmskog i književnog djela, usporedba likova, usporedba izražajnih sredstava ... Film može se koristiti za različite pismene ili usmene vježbe.
- Uopćavanje/sinteza – U ovoj se fazi stvaraju zaključci prema određenim kriterijima na osnovu svih elemenata koje su učenici uočili u prethodnoj fazi. U ovoj fazi primjenjuju se i oblici usmenog i pismenog izražavanja.
- Ponovno gledanje filma (ili samo dijela) – ovisno o zadacima koji se pred učenike postavljaju, nastavnik može s učenicima ponovno pogledati neki njegov dio filma.
- Stvaralački rad – nakon gledanja filma učenici trebaju poustvariti doživljaj filma – crtanje, pisanje, gluma, slušanje filmske glazbe, simuliranje snimanja i drugo [3].

4. Praktički primjer

U prvom razredu srednje škole nastavnim planom i programom obuhvaćeni su razdoblje renesanse i temeljna djela Williama Shakespearea: Romeo i Julija i Hamlet. Učenici su već upoznali opće značajke tog razdoblja, kao i antičko kazalište. Film smo iskoristili za upoznavanje renesansnog kazališta te života i djela Shakespearea tako da smo upotrijebili film Zaljubljeni Shakespeare (1998), izvornog naziva Shakespeare in love. Film donosi kreativan i maštovit pogled na Shakespeareov život dok je pisao Romea i Juliju, pruža duhovit, dirljiv i na trenutke vrlo komičan pogled na život u Engleskoj u vrijeme kraljice Elizabete, posebice kako je bilo raditi za elizabetansko kazalište. Učenici se filmom također potiču na čitanje djela Romeo i Julija.

Povijesna istina u filmu

Sadržaj – U Londonu potkraj XVI. st. mladi Shakespeare je u autorskoj krizi, nema inspiraciju završiti priču Romeo i Ethel, gusareva kći. Inspiracija mu se vraća kad se zaljubi u aristokratkinju Violu de Lesseps, no isprva ne shvaća da se ona prurušava u mladića Thomasa ne bi li dobila ulogu u njegovu komadu jer žene nisu smjele glumiti pa su ženske uloge igrali mladići. Kad shvati Violinu prijevaru, njihova se priča neće rasplesti nego dodatno zakomplicirati: Viola je zaručena za bogatog lorda Wessexa, a Thomas dobije ulogu Romea [5].

Velik dio postavki je točan. Dva kazališta, „Zavjesa“ i „Ruža“ nalazila su se na suprotnim stranama rijeke Temze i natjecala jedno s drugim. Kazalište Rose je, kako

je i prikazano u filmu, vodio Richard Henslowe. Iza sebe je ostavio dnevnik koji pruža informacije o radu i organizaciji takvih kazališta. Poznato je i da je bio u lošim odnosima sa svojim glumcima, a jedan dokument optužuje ga za pronevjeru njihovog novca i imovine. Doista je postajalo i kazalište Zavjesa koje je Richard Burbage naslijedio od svog oca Jamesa. Burbage je bio jedan od glavnih glumca. Kasnije, 1599. godine Burbage i njegov brat udružili su snage i izgradili novo kazalište Globe u kojem su odigrali mnogo Shakespeareovih kasnijih djela. Dobro je prikazano i kako žene nisu smjele izlaziti na pozornicu, a njihove su uloge igrali dječaci ili muškarci visokog glasa. Pravilo se promijenilo tek 1660. godine. Mnogi od likova predstavljaju stvarne ljude koji su živjeli u Londonu u vrijeme dok je Shakespeare pisao Romea i Juliju. To uključuje Christophera Marlowea kojeg su smatrali najvećim dramatičarom svog vremena, ali je predstava na kojoj kaže da radi u filmu nepoznata. Shakespeare je glumio u njegovim dramama i moguće je da je posuđivao i koju njegovu ideju za djela. Marloweov život je uistinu i okončan u dobi od 29 godina tučnjavom u baru 1593. godine. U filmu se također pojavljuje John Webster koji je u stvarnom životu nakon Shakespearea napisao dvije tragedije i tako postao slavan, ali se inače malo zna o njegovom životu. U filmu je prikazan kao dijete koje Violinu tajnu izda Majstoru Revelovi. Stvarni elizabetanski glumac iz filma još je Edward Alleyn koji je bio slavijen zbog svog stila te je poznato da se pojavio u brojnim Marloweovim predstavama, uključujući i Tamburlaine the Great, kako je prikazano u filmu. Stvarne osobe još su Richard Burbage, glumac i vlasnik kazališta, i Philip Henslowe, vlasnik Rosea. Naravno, stvarna osoba je i kraljica Elizabeta I. koja je uistinu bila poznata obožavateljica umjetnosti, glazbe, književnosti i drame, ali zbog toga su se tadašnje predstave izvodile na dvoru i sigurno nikad nije otišla u javno kazalište i tamo upoznala Shakespearea. I u stvarnom životu je kraljičino pokroviteljstvo bilo važno za kazalište, a vidjela je i nekoliko Shakespeareovih drama. Pojavljuju se i likovi koji predstavljaju Neda Alleyna i Williama Kempea, oba glumca koji su se pojavili u Shakespeareovim dramama. Ostali likovi su izmišljeni, nema nikakvih dokaza da bi u stvarnom životu postojali ljudi kao što su Viola, glavni ženski lik, i njezin zaručnik, Lord Wessex. U filmu je prikazano kako je Shakespeare iza sebe ostavio ženu po imenu Anne Hathaway i njihovu djecu u Stratford-upon-Avonu. Doista, Shakespeare se oženio s Hathaway kad je imao samo 18 godina, a ona je bila nešto starija (26 godina), kao u filmu. Poznato je da se oko 1592. godine pojavio u Londonu bez nje, ali složenost njegovog bračnog života, kao i sve moguće izvanbračne veze, predmet su nagađanja. Rosaline je također izmišljen lik. Film pružan točan, ali i važan dojam da je Engleska u Shakespeareovo vrijeme bila društvo u kojem bi talent i naporan rad omogućili nekim ljudima da poboljšaju svoj položaj u društvu. Bilo je to vrijeme kad je u Engleskoj zavladao renesansa i kada su se krute klasne podjele i društvene strukture srednjeg vijeka raspadale. Sam Shakespeare primjer je čovjeka koji se talentom i trudom od skromnih početaka uzdigao do vrha umjetničkog svijeta. U to vrijeme u Engleskoj je postojala velika prijetnja od kuge koja je rezultirala zatvaranjem kazališta kako bi se pokušalo spriječiti širenje bolesti. U nekoliko dijelova scenaristi su dramatično izmijenili povijest kako bi priču učinili zanimljivijom. Na primjer, Britanci su Virginiju kolonizirali tek 1607. godine, otprilike 12 godina nakon prve izvedbe Romea i Julije.

Film također sadrži nekoliko sekvenci u kojima Shakespeare i drugi likovi izgovaraju riječi koje će se kasnije pojaviti u njegovim djelima:

Motivacija

Učenicima predstavimo pojedinosti iz života Williama Shakespearea. Naglašavamo da o okolnostima u kojima je živio i radio malo znamo. Povjesničari su pronašli neke dokumente o Shakespeareovim ranim godinama u Stratford-upon-Avonu. Postoje i neki zapisi koji se odnose na vrijeme nakon što je postao uspješan dramatičar u Londonu, ali ipak Shakespeareov život dok je stjecao iskustvo u elizabetanskom kazalištu nije poznat. Postojalo je razdoblje od dvije ili možda tri godine tijekom ranih 90-ih godina šesnaestoga stoljeća kad je Shakespeare napravio izniman umjetnički skok od pisanja drama poput manjkavog i krvavog Tita Andronika do stvaranja svog romantičnog remek-djela, Romea i Julije, koje je vjerojatno prvi put izvedeno 1594. ili 1595. godine. Scenaristi zamišljaju kako se taj skok mogao dogoditi. Film se događa u 1593. godini koja je bilo zanimljiva u Shakespeareovu životu, a o njemu malo znamo – ove godine morao je dobiti veliku svotu novca zbog svoje glumačke tvrtke i otprilike u to vrijeme, kad u Londonu još uvijek vlada kuga, napisao je Romea i Juliju. Scenarij filma tako ispunjava prazninu poznatih događaja.

Najava filma

Redatelj filma iz 1998. godine je John Madden, a za pozornicu ga je 2014. godine adaptirao Lee Hall. Scenarij su napisali Tom Stoppard i Marc Norman. Glavne glumačke uloge preuzeli su Gwyneth Paltrow, Joseph Fiennes, Geoffrey Rush, Colin Firth, Ben Affleck. Film je osvojio sedam Oscara, uključujući i onaj za najbolji film, najbolju glavnu žensku ulogu (Gwyneth Paltrow) i najbolju sporednu žensku ulogu (Judi Dench). Sa sedam Oscara, uključujući i nagradu za najbolji film te zaradom od 290 milijuna dolara u kinima film je postao planetarni hit. Producirao ga je studio Miramax dok je snimljen na lokacijama u Velikoj Britaniji.

Gledanje filma i raščlamba sastavnica

Film traje 123 minute. Prije prikazivanja filma učitelj podijeli radni list Zaljubljeni Shakespeare. Učenici mogu zabilježiti neke odgovore dok gledaju film ili na kraju ogleda koristeći informacije iz filma i predavanja. Između gledanja učitelj ih upozorava na stvarne osobe i druge istinite činjenice koje su prikazane u filmu i navedene u članku. Kad je film gotov, slijedi emocionalno-intelektualna stanka, a nakon toga učenici iznose i uspoređuju svoje dojmove o filmu. Poslije toga učenicima damo vremena da završe radni list koji uključuje sljedeća pitanja o samoj priči:

U koliko sati se igra predstava? U čemu je problem? Kako Shakespeare reagira? Tko bi na početku trebao glumiti Juliju? Što je s tom osobom? Zašto su glumci začuđeni i zabrinuti zbog prisutnosti Lady Viole na pozornici? Što Will pita Violu čim su sami iza scene? Zašto gospodin Tilney, Lord Chamberlain, želi uhititi sve glumce na kraju? Koja je strašna epidemija zahvatila Englesku i bila odgovorna za zatvaranje kazališta u Londonu? Koju frazu glumci upotrijebe kad žele jedni drugima dobar nastup? Koliko puta to čujemo u ovom prvom dijelu filma? Kako je Rosaline izgubila priliku da bude Willova muza i odigra glavnu žensku ulogu u njegovoj predstavi? Koji komad nakita su renesansni muškarci nosili, a koji su muškarci nedavno ponovno počeli nositi? Jesu li žene imale istu priliku oblikovati i kontrolirati svoje živote kao i muškarci? U tri rečenice navedite primjer i objasnite zašto da ili zašto ne.

Sinteza i stvaralački rad

Nakon gledanja filma i nakon što učenici odgovore na pitanja vezana uz sadržaj, slijedi sinteza. Učitelj pripremi pitanja koja zahtijevaju sintezu cijelog filma i temeljito promišljanje. Na temelju četiriju opisnih pitanja učenici pripremaju pisane odgovore. Pritom si mogu pomoći udžbenikom i, ako je potrebno, internetom.

- Pogledajte kronologiju Shakespeareova života u udžbeniku. Koji su događaji spomenuti u filmu?
- Kako je kontrast između života bogatih i siromašnih u Londonu šesnaestog stoljeća prikazan u filmu?
- Glumci u elizabetanskom kazalištu su bili okruženi publikom 2000 – 3000 ljudi bez zvučne ili svjetlosne tehnike. Što mislite, kako to utječe na glumca? Navedite i druge značajke kazališta ovog doba.
- Odaberite jednog od Shakespeareovih kolega dramatičara prikazanih u filmu „Zaljubljeni Shakespeare“. Napišite kratku biografiju navodeći najpoznatije drame koje su napisali.

Na film se možete vratiti i nakon čitanja Romea i Julije. Tada učenici ponovno pogledaju dio filma o stavovima oca Viole de Lesseps i lorda Wessexa prema braku te se može raspravljati o tome kako to odražava Julijinu poziciju u Shakespeareovoj drami.

5. Zaključak

Film koji koristi dobar učitelj može biti iznimno vrijedna pomoć dok isti film koji koristi loš učitelj može biti manje-više potpuni gubitak vremena. Film je vrlo korisno audiovizualno pomagalo i da bi se film koristio u potpunosti, potrebno je posvetiti veliku pažnju pripremi i prezentaciji. Ako smo ih pravilno pripremili za gledanje filma, učenici će savladati sve zadane ciljeve i biti motivirani za gledanje. Razred je sa zanimanjem slušao stvarne činjenice iznesene u filmu i sa zanimanjem krenuo u posljednji zadatak. Film je također prikladan alat za motivaciju za čitanje domaće lektire koja je slijedila – Romeo i Julija. Inače, kad učenici čuju da će čitati Shakespearea, žale se zbog njegovog jezika i komplicirane radnje, a poslije filma domaću lektiru primili su mirno.

6. Literatura

- [1] Biškić, I. 2015. Filmske ekranizacije Lovrakovih i Kušanovih dječjih romana. Filozofski fakultet. Zagreb.
- [2] Jamalyar, A. R. 2019. The Importance of Using Movie in Learning Literature at English Department. Balkh University. Afghanistan. Dostopnu na: <https://www.ijirmf.com/wp-content/uploads/IJIRMF201909023.pdf>
- [3] Kovačević, R. 2019. Povezivanje filma s nastavnim sadržajima drugih područja Hrvatskoga jezika. Diplomski rad. Filozofski fakultet. Osijek.
- [4] Mijalković A. (2014). Film u nastavi književnosti. *Časopis za nastavnike*. Pridobljeno s : <https://xdocs.net/documents/film-u-nastavi-knjizevnosti-5cb4e2db083c2>
- [5] Leksikografski zavod Miroslava Krleža. <http://film.lzmk.hr/clanak.aspx?id=2071>